

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

НАУКОВИЙ ВІСНИК
УЖГОРОДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

ISSN 2524-0609

Серія

ПЕДАГОГІКА

СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Збірник наукових праць

Випуск 1(46)
Частина I, Частина II

Ужгород – 2020

Науковий вісник Ужгородського університету.

Серія: «Педагогіка. Соціальна робота».

Випуск 1 (46) ` 2020

– науково-практичний журнал у галузі педагогіки, в якому висвітлюються актуальні питання методології та історії педагогіки, теорії і практики навчання, теорії і практики виховання, теорії і методики професійної освіти, соціальної педагогіки, соціальної роботи, сучасних педагогічних технологій та інших галузей педагогічної науки.

Редакційна колегія

Головний редактор: Кузьма Ірина – кандидат педагогічних наук, Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти; Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Україна)

Заступник головного редактора: Козубовська Ірина – доктор педагогічних наук, професор, Ужгородський національний університет (Україна)

Відповідальна за випуск: Бартош Олена – кандидат педагогічних наук, доцент, Ужгородський національний університет (Україна)

Члени редколегії:

Воротникова Ірина – кандидат педагогічних наук, доцент, Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна)

Голоніч Ян – доктор філософії у галузі соціальної роботи, Університет Коменського в Братиславі (Словацька Республіка)

Данко Дана – кандидат педагогічних наук, доцент, Ужгородський національний університет (Україна)

Канюк Олександр – кандидат педагогічних наук, доцент, Ужгородський національний університет (Україна)

Микитенко Наталія – доктор педагогічних наук, професор, Львівський національний університет імені Івана Франка (Україна)

Олексюк Наталія – доктор педагогічних наук, професор, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Україна)

Оросова Рената – доктор філософії у галузі педагогіки, Кошицький університет імені Павла Йозефа Шафарика (Словацька Республіка)

Попович Анна – кандидат соціологічних наук, доцент, Ужгородський національний університет (Україна)

Розлуцька Галина – доктор педагогічних наук, доцент, Ужгородський національний університет (Україна)

Сміла Йоанна – доктор філософії у галузі педагогіки, доцент, Університет імені Яна Кочановського в м.Кельце (Польща)

Сокол Мар'яна – доктор педагогічних наук, доцент, Тернопільський національний медичний університет імені І.Я.Горбачевського (Україна)

Станчак Ярослав – доктор філософії у галузі соціальної роботи, доцент, Університет Коменського в Братиславі (Словацька Республіка)

Станціне Далія Марія – доктор гуманітарних наук, професор, Клайпедський університет (Литва)

Ткаченко Павло – кандидат педагогічних наук, доцент, Житомирський національний агроєкологічний університет (Україна)

Товканець Ганна – доктор педагогічних наук, професор, Мукачівський державний університет (Україна)

Товканець Оксана – кандидат педагогічних наук, доцент, Ужгородський національний університет (Україна)

Шандор Федір – доктор філософських наук, доцент, Ужгородський національний університет (Україна)

Шемпрух Іоланта – доктор педагогічних наук, професор, Університет імені Яна Кочановського в м.Кельце (Польща)

Шищенко Інна – кандидат педагогічних наук, доцент, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка (Україна)

Рецензенти:

Мешко Галина – доктор педагогічних наук, професор

Остапєць Юрій – доктор політичних наук, професор

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ № 7972 від 9 жовтня 2003 р.

Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготівників, і розповсюджувачів видавничої продукції Серія Зм №32 від 31 травня 2006 р.

Засновник і видавець:

Ужгородський національний університет, Україна, 88000, м.Ужгород, пл.Народна, 3. Видавництво: вул. Капітульна, 18; e-mail: goverla-print@uzhnu.edu.ua

Адреса редакції:

88017, м.Ужгород, вул.Університетська, 14, факультет суспільних наук, кім.218, e-mail: olena.bartosh@uzhnu.edu.ua.

Сайт: <http://www.visnyk-ped.uzhnu.edu.ua>

Збірник наукових праць видається з березня 1998 р., виходить двічі на рік.

На підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020 р. (додаток 4) збірник включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» у галузі педагогічних наук (011 – Освітні, педагогічні науки; 012 – Дошкільна освіта; 013 – Початкова освіта; 014 – Середня освіта (за предметними спеціальностями); 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями); 016 – Спеціальна освіта; 231 – Соціальна робота).

Збірник представлено у наукометричних базах даних, репозитаріях та пошукових системах: Google Scholar (США); Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського (Україна); INDEX Copernicus – ICV 2019: 90.83 (Польща)

Рекомендовано до друку Вченою Радою ДВНЗ

«Ужгородський національний університет», протокол № 8 від 17 листопада 2020 року

УДК 371; 378; 364

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2020. Випуск 1 (46). Частина I. Частина II. 220 с.

Частина II містить матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) «Неперервна освіта: актуальні дискурси» (м.Ужгород 15–16 жовтня 2020 р.)

Організатор: Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти

Співорганізатори:

– Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

– КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

– КЗ «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради

– Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

– Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України

© Ужгородський національний університет, 2020

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
STATE UNIVERSITY
«UZHHOROD NATIONAL UNIVERSITY»

SCIENTIFIC BULLETIN OF
UZHHOROD UNIVERSITY

ISSN 2524-0609

Series

PEDAGOGY

SOCIAL WORK

Collection of Scientific Works

Issue 1 (46)
Part I, Part II

Uzhhorod – 2020

Scientific Bulletin of Uzhhorod University.

Series: «Pedagogy. Social Work».

Issue 1 (46) '2020

– is a scientific-practical journal in the field of pedagogy. Its main thematic areas are the current issues of: methodology and history of pedagogy, theory and practice of teaching, theory and practice of education, theory and methodology of professional education, social pedagogy, social work, modern pedagogical technologies and other areas of pedagogical science.

Editorial Board

Editor-in-Chief: Kuzma Iryna – Candidate of Pedagogical Sciences, Ternopil Regional Municipal Institute of Postgraduate Pedagogical Education; Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University (Ukraine)

Deputy of Editor-in-Chief: Kozubovska Iryna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Uzhhorod National University (Ukraine)

Executive Secretary: Bartosh Olena – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Uzhhorod National University (Ukraine)

Members of the Editorial Board:

Vorotnykova Iryna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Borys Grinchenko Kyiv University (Ukraine)

Holonič Ján – Doctor of Philosophy in Social Work, Comenius University in Bratislava (Slovak Republic)

Danko Dana – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Uzhhorod National University (Ukraine)

Kanyuk Oleksandra – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Uzhhorod National University (Ukraine)

Kozubovska Iryna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Uzhhorod National University (Ukraine)

Mykytenko Natalia – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine)

Oleksiuk Natalia – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University (Ukraine)

Orosová Renáta – Doctor of Philosophy in Pedagogy, Pavol Jozef Šafárik University in Kosice (Slovak Republic)

Popovych Anna – Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Uzhhorod National University (Ukraine)

Rozlutska Halyna – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Uzhhorod National University (Ukraine)

Smyla Joanna – Doctor of Philosophy in Pedagogy, Associate Professor, Jan Kochanowski University in Kielce (Poland)

Sokol Mariana – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, I.Ya.Horbachevsky Ternopil National Medical University (Ukraine)

Stančiak Jaroslav – Doctor of Philosophy in Social Work, Associate Professor, Comenius University in Bratislava (Slovak Republic)

Stanciene Dalia Marija – Doctor of Humanities, Professor, Klaipeda University (Lithuania)

Tkachenko Pavlo – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Zhytomyr National Agro-Ecological University (Ukraine)

Tovkanets Hanna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Mukachevo State University (Ukraine)

Tovkanets Oksana – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Uzhhorod National University (Ukraine)

Shandor Fedir – Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor, Uzhgorod National University (Ukraine)

Szempruch Jolanta – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Jan Kochanowski University in Kielce (Poland)

Shyshenko Inna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, A.S.Makarenko Sumy State Pedagogical University (Ukraine)

Reviewers:

Meshko Halyna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ostapets Yuriy – Doctor of Political Sciences, Professor

Certificate of the print media state registration Series KV № 7972 dated by October 9, 2003

Certificate of state registration of publishers, manufacturers, and distributors of publishing products Series 3m №32 dated by 31 May 2006

Founder and publisher: Uzhhorod National University, Ukraine, 88000, Uzhhorod, Narodna square, 3. Publishing House Goverla: Kapitulna str., 18; e-mail: goverla-print@uzhnu.edu.ua

Editorial address: 88017, Uzhhorod, Universitetska str., 14, Faculty of Social Sciences, room 218, e-mail: olena.bartosh@uzhnu.edu.ua

Website: <http://www.visnyk-ped.uzhnu.edu.ua>

The journal has been published since March 1998, is published twice a year.

Based on the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 of 02.07.2020 (Annex 4) the collection is included in the List of scientific professional publications of Ukraine category «B» in the field of pedagogical sciences (011 – Educational, pedagogical sciences; 012 – Preschool education; 013 – Primary education, 014 – Secondary education (by subject specialties), 015 – Professional education (by specializations), 016 – Special education, 231 – Social work).

The journal is registered in scientometric databases, repositories and search engines: Google Scholar (the USA); National Library of Ukraine named after Vernadsky (Ukraine); INDEX Copernicus – 90.83 (Poland)

Recommended for publication by the Scientific Council of Uzhhorod National University, record № 8 from November 17, 2020

UDC 371; 378; 364

Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: «Pedagogy. Social Work». 2020. Issue 1 (46). Part I. Part II. 220 p.

Part II contains materials of XIVth All-Ukrainian scientific-practical conference (with international participation) «Lifelong Education: contemporary discourse» (Uzhhorod, October 15-16, 2020)

Organiser: Zakarpattia Institute of Postgraduate Pedagogical Education

Co-organisers:

– Ivano-Frankivsk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education

– Municipal Institution of Higher Education «Odesa Academy of Lifelong Education of Odessa Regional Council»

– Municipal Institution «Zhytomyr Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education» of Zhytomyr Regional Council

– Rivne Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education

– Institute of Information Technologies and Learning Tools of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

ЗМІСТ ЧАСТИНА I

Бигар Ганна, Піц Ірина, Шевчук Кристина. СФОРМОВАНА ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ – ЗАПОРУКА ВИСОКОГО РІВНЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	9
Болотна Анна. СІМЕЙНЕ НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ ЯК ФАКТОР ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	13
Бондар Юлія. РОЗВИТОК ТВОРЧИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	18
Вайнагій Тетяна. ПРИНЦИПИ ВІДБОРУ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ГОВОРІННІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ В УМОВАХ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА.....	22
Гузинець Олесь. ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ДУХОВНО-РЕЛІГІЙНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	31
Гура Антоніна. ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА ЯК НАПРЯМ ІНФОРМАТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІКТ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	35
Зозуляк-Случик Роксоляна. СУЧАСНІ РЕАЛІЇ СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ.....	39
Іванченко Ольга. ПОТЕНЦІАЛ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ЗЕМСЬКОЇ ЕМЕРИТУРИ В ХОДІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ.....	43
Колесник Наталія, Поліщук Олена, Краснова Наталія. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ДИЗАЙНУ.....	49
Копняк Катерина. СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	54
Кравченко Тетяна. ОСВІТНІ ПРОПОЗИЦІЇ ЯК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИМОГ РИНКУ ПРАЦІ З ПІДГОТОВКИ МАРКЕТОЛОГІВ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ.....	59
Кузьма Ірина. РОЗВИТОК МЕДІАОСВІТИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ (1959–2018 РР.).....	64
Кучеров Геннадій, Палилюцько Оксана, Гуменюк Інна. СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКИХ «ПРОСВІТ» ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ У 1921-1922 РР.: БЛАГОДІЙНІСТЬ.....	70
Максимова Олена. ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОЇ ГРУПИ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	77
Михнюк Сергій, Кубіцький Сергій. ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА: ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОВІДНИХ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ПРОБЛЕМИ.....	81
Нелін Євген. ДІЯЛЬНІСТЬ АВГУСТА АЙХОРНА (1878–1949) ЯК ПРИКЛАД ПОШИРЕННЯ ІДЕЙ ПСИХОАНАЛІТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ.....	88
Оксенюк Оксана. СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ.....	92
Пасічна Олена. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПАСИВНИХ ДІСПРИКМЕТНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧАЛЬНОГО ЧИТАННЯ В КУРСІ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА».....	96
Повідайчик Михайло. КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ: СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ПОНЯТТЯ.....	101
Повідайчик Оксана, Попик Мар'яна. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ.....	106

УДК 376.58:343.85
DOI: 10.24144/2524-0609.2020.46.13-17

Болотна Анна Володимирівна

Аспірантка

кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи
Інститут людини Київського університету імені Бориса Грінченка
м.Київ, Україна
anna.bolotna@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3738-0169>

СІМЕЙНЕ НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ ЯК ФАКТОР ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Анотація. Актуальність дослідження обумовлена тим, що виховання дітей у сім'ї – складний процес, що охоплює вплив всієї атмосфери і мікроклімату сім'ї на формування дитини. Вказано, що недоліки сімейного виховання, що посідають провідне місце в системі факторів, впливають на злочинну поведінку підлітка. Мета статті – здійснити теоретичний аналіз сімейного неблагополуччя як фактору злочинності неповнолітніх. У статті розглянуто причини соціальної дезадаптації дитини, пов'язані із сім'єю; охарактеризовано наслідки негативного впливу сім'ї на становлення особистості; описано вплив сімейного неблагополуччя на злочинну поведінку неповнолітніх у взаємодії з іншими чинниками зовнішнього середовища; з'ясовано об'єктивні та суб'єктивні обставини, що сприяють неправильному моральному формуванню особистості в сім'ї; виявлено, що сім'ї, що сприяють формуванню особистості неповнолітнього злочинця, поділяються на сім'ї з негативною морально-правовою характеристикою батьків та сім'ї з обмеженими виховними можливостями дорослих. Було використано методи теоретичного дослідження, зокрема аналіз соціально-педагогічної, педагогічної та психологічної літератури з метою висвітлення різних аспектів впливу несприятливого сімейного оточення на розвиток злочинної поведінки неповнолітніх. За результатами дослідження було виявлено, що вкрай важливим є раннє виявлення дітей, які схильні до правопорушень, та раннє втручання з метою профілактики та недопущення ситуацій, коли вони вступають в конфлікт з законом, підсилюючи виховну компетентність їхніх батьків, зменшуючи фактори, які спричинюють вразливість такої сім'ї, та допомагаючи вийти із складної життєвої ситуації.

Ключові слова: сім'я; неповнолітні злочинність; соціалізація; сімейне неблагополуччя; профілактика сімейного неблагополуччя.

Вступ. Сім'я займає центральне місце у формуванні особистості дитини. Вона надає дитині уявлення про життєві цінності, про те, що потрібно знати і як себе поводити. Згідно зі ст. 51 Конституції України кожен з подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї. Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття.

Найчастіше діти прагнуть наслідувати своєю поведінкою тих, хто є для них авторитетами. Оскільки батьки найчастіше і є самими авторитетними людьми для дитини, то вона свідомо чи підсвідомо переймає культуру їхнього спілкування, світосприймання, рівень моральності та законослухняності. Тому, основний вплив на правове виховання дитини робить сім'я.

Вивчення кримінальних справ про тяжкі злочини, скоєні неповнолітніми, свідчать, що інколи в сім'ї створюються несприятливі умови для виховання дітей. Недоліки сімейного виховання породжують відхилення у моральному розвитку підлітків, що у свою чергу, призводить до вчинення правопорушень та злочинних проявів з тяжкими наслідками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні теоретичні і методологічні, наукові напрями проблеми виховання дитини в родині відображені в працях Т. Алексєєнко, А. Бєсєдіна, М. Буянова, Р. Вайноли, Т. Веретенко, А. Грись, Я. Коменського, Г. Костюка, А. Макаренка, Т. Спіріної, В. Сухомлинського І. Топольскової, О. Шенкевич та ін.

Найгострішою проблемою сьогодення залишається проблема злочинної поведінки неповнолітніх. Загальнотеоретичні аспекти порушеної проблеми висвітлювались у працях таких вчених, як: В. Голіна, І. Даньшин, І. Двойменний, А. Долгова, В. Єрмаков, Т. Журавель, В. Кудрявцев, В. Лютий, І. Рушенко, В. Суліцький, І. Топольскова, С. Яковенко, Н. Яковлева та ін.

Метою статті є теоретичний аналіз сім'ї як фак-

тору злочинності неповнолітніх та обґрунтування необхідності проведення профілактичних заходів із сім'ями неповнолітніх, схильних до протиправної поведінки.

Методи дослідження. З огляду на конкретизацію завдань у дослідженні використано теоретичний аналіз науково-педагогічної та психологічної літератури, що дав змогу з'ясувати сучасні підходи дослідників до проблеми впливу сім'ї на злочинність неповнолітніх.

Виклад основного матеріалу. Сім'я є основним середовищем соціалізації дитини, саме в сім'ї дитина засвоює основні правила, норми та моделі спілкування. Формування передумов протиправної поведінки неповнолітніх у сімейному оточенні пов'язане зі: складними життєвими обставинами їх рідних; порушенням структури сім'ї та негативним психологічним кліматом у сім'ях; викривленою педагогічною позицією батьків та неадекватним стилем сімейного виховання, низькою батьківською компетентністю загалом; нехтуванням проблемами і потребами дитини; наявністю криміногенного досвіду у батьків або інших членів сім'ї; вживання батьками алкоголю та різного виду психоактивних речовин.

Дослідження засвідчили, що наявність у батька, матері, брата чи сестри неповнолітнього судимості або притягнення членів сім'ї до кримінальної чи адміністративної відповідальності також є значним фактором ризику для вчинення правопорушень серед неповнолітніх.

О.Джужа серед причин, пов'язаних із сім'єю дитини, які призводять до соціальної дезадаптації, виділяє: свідоме виховання дитини у кримінальному дусі, спрямування її до антисоціальних цінностей; жорстокі методи виховання дитини, заподіяння їй фізичного або інших видів насильства; байдужість до потреб та інтересів дитини; дитина стає «цапом-відбувайло» батьківської агресії; дитину виховують

педагогічно некомпетентні особи – сусіди, люди з особливими потребами, психічно хворі люди; маніпуляції дитиною у батьківських конфліктах; залучення дитини до конфліктів між батьками, конкуренція між ними через дитину, атмосфера емоційного напруження, взаємної неприязні; неадекватний стиль виховання та порушення педагогічної позиції батьків у благополучних сім'ях (гіперпротекція, гіпопротекція, емоційне нехтування дитиною тощо); незнання вікових особливостей розвитку дитини, виховання не відповідає її віку [4, с.227, 228].

Наслідком впливу вказаних причин, на думку дослідниці О.Павлик, може бути незадоволеність фізичних і соціальних потреб дитини; формування в неї асоціальних орієнтирів і стереотипів делінквентної поведінки, загальна невихованість; педагогічна занедбаність, відставання у фізичному, психічному та культурному розвитку; посилення загальної тривожності та агресивності дитини, формування комплексу неповноцінності, заниженої самооцінки, невпевненості у собі; низький авторитет батьків для дитини, пошук нею зразків для наслідування поза сім'єю; пошук дитиною захисту й підтримки в компанії однолітків або у сторонніх дорослих; бажання самоствердитися, привернути до себе увагу ризикованими, зокрема делінквентними, вчинками [7 с.74].

Сім'ї, що сприяють формуванню особистості неповнолітнього злочинця, поділяються на сім'ї з негативною морально-правовою характеристикою батьків та сім'ї з обмеженими виховними можливостями дорослих.

Сімейне неблагополуччя сприяє злочинній поведінці неповнолітніх у взаємодії з іншими чинниками зовнішнього середовища. Розглянемо також ще один підхід до класифікації обставин, що сприяють викривленому моральному формуванню особистості в сім'ї.

Так, дослідниця Л.Кучерявенко умовно поділяє їх на:

- суб'єктивні (брутальність та неповага батьків до особистості дитини; виховання дітей ледарями, егоїстичними самозакоханими людьми; пропагування у сім'ї антидержавних поглядів, неповаги до прав та законності; поганий приклад членів сім'ї, вчинення ними злочинів або інших правопорушень, аморальний спосіб життя, постійні сварки, пияцтво, наркоманія, проституція; залучення неповнолітніх дітей до антисоціальних дій та використання їх у вчиненні злочинів);

- об'єктивні (хвороби батьків, відсутність когось з батьків; матеріальні негаразди, непридатні для життя житлові умови) [5].

Серед неповнолітніх, які вчиняють суспільно небезпечні діяння та нехтують законом, часто бувають такі, що виховуються в неповних або неблагополучних сім'ях, багато таких дітей позбавлені нагляду з боку батьків і педагогів навчальних закладів. Відчуття непотрібності, зайвості, самотності змушує їх залишити домівку, жити на вулиці серед «ривних». У результаті вони вступають у недозволені зв'язки, порушують норми суспільного життя, ніде не працюють або перебиваються випадковими заробітками.

Дослідження показують, що частіше неповнолітні злочинці виховувались в неблагополучних сім'ях. Це прояви неповаги батьків до дітей, жорстокість стосовно них, демонстративна байдужість, пияцтво. На відміну від загально прийнятих тверджень, неблагополучною може бути сім'я з абсолютно нормальним, навіть із високим достатком, не лише малозабезпечена. Згідно зі статистичними даними, на сьогодні в Україні приблизно 13 тис. дітей стають

соціальними сиротами. Відомо, що приблизно 40% дітей, що скоїли злочин, виховувались у неповних сім'ях, 7% ніколи не бачили своїх батьків. Негативний вплив має також розлучення батьків. В результаті діти шукають підтримку поза межами родини, і часто знаходять її в компаніях або у дорослих з сумнівною репутацією [10, с.78].

Також неповнолітні переймають звички та модель своєї майбутньої поведінки від батьків у побутових ситуаціях, в яких вони перебувають. Часто в цих сім'ях батьки можуть зловживати алкоголем, наркотиками, займатися проституцією. В них відсутні (або слабо розвинені) моральні цінності та культурні традиції. Психічні розлади дітей багато в чому є результатом і спадщиною відповідної поведінки та життя їхніх батьків, які мають алкогольну чи (та) наркотичну залежність (ості). Деякі сполучення психічних розладів і соціально-психологічної деформації особистості багато в чому пояснюються тим, що причини патологічного розвитку особистості неповнолітніх полягають в асоціальності та аморальності батьків.

Окрім того, на ризик скоєння правопорушень неповнолітніх впливає байдужість батьків до життя своєї дитини та обмеження часу і тем для спілкування лише побутовими питаннями також шляхом її залучення до різноманітних шкільних заходів і формування тих чи інших уподобань, захоплень.

Встановлено, що на поведінку неповнолітнього значно впливає сімейне виховання. Якщо в родині сварки, бійки, батьки зневажливо ставляться один до одного і дітей, принижуючи чи ображаючи їх, це негативно позначається на формуванні майбутньої особистості. Наслідки можуть бути різними: від деформації морально-психологічної свідомості неповнолітніх до прямого вступу в конфлікт із законом.

Наявність у сім'ї раніше засуджених осіб також негативно впливає на особу неповнолітніх та створює в них відчуття спадковості та неминучості іншого розвитку подій, окрім вчинення злочину. Цей факт уже сам по собі не може не мати негативного впливу на мотивацію поведінки неповнолітнього. Водночас, у ряді випадків саме члени сім'ї стають підбурювачами до вчинення злочину або безпосередньо залучають (навчають) неповнолітнього члена сім'ї до цієї протиправної діяльності.

На підтвердження наведемо думку Яковенко С., яка зазначає, що більшість неповнолітніх, що вступили у конфлікт із законом, не мали постійного джерела доходів або мали доходи від некваліфікованої роботи, що свідчить про збільшення маргіналізації суспільства. Таким чином, наявність особистісних дефектів у неповнолітніх зумовлюється неблагополучною моральною атмосферою сім'ї, неправильною педагогічною позицією батьків, відсутністю впливу і контролю за поведінкою дітей [10, с.31].

Як уже наголошувалося, діти у підлітковому віці з різних причин залишають домівку, не ходять до школи, тобто самі себе позбавляють можливості отримувати знання, набиратися життєвого досвіду співіснування. Низький рівень освіти та культури особистості є наслідком морально-правової деформації, що потім у зворотному напрямку впливає на свідомість та поведінку особи, сприяє формуванню антигромадських поглядів, звичок злочинного прояву зовні.

Доведено, що культурно-освітній рівень неповнолітніх осіб, що вступили у конфлікт із законом, помітно нижчий ніж у законслухняних однолітків. Як свідчить статистика, значна частка таких осіб належить до групи педагогічно занедбаних підлітків,

не є успішними у засвоєнні навчальної програми або взагалі залишили школу; їх дозвілля переважно обмежене пустим вештанням (марнуванням вільного часу), вони витрачають батьківські гроші (або здобути протизаконним шляхом) на азартні ігри, наркотичні засоби та інші психотропні речовини тощо [9, с.931].

Дослідження показують, що більша частина батьків так чи інакше, не готова нести таку відповідальність, як виховання дітей. Більш того, дослідниця Т.Журавель зазначає, що в кожній десятій родині існує несприятливий криміногенний мікроклімат. У 30-40% випадках злочинів, які скоїли неповнолітні, було встановлено, що негативний вплив виявлявся в сім'ї, від старших членів цієї сім'ї, які в свою чергу вживали наркотичні речовини або ж зловживали алкоголем. Такі люди здатні залучати підлітків в групи, які мають злочинну спрямованість. Дані групи сприяють формуванню перекручених і помилкових моральних і правових установок в свідомості дітей та є серйозним криміногенним фактором.

У сім'ях, де виховуються неповнолітні злочинці, найчастіше дії батьків щодо їх виховання неузгоджені і непослідовні. Дослідження показують [8], що в ¾ випадках спостерігається споживче виховання, а в 60% в родині спостерігається атмосфера беззаконня, ігнорування дитини, потурання.

Криміногенна атмосфера в родині, безсумнівно, впливає на її членів. Серед неповнолітніх злочинців майже 60% мають судимих батьків. В таких сім'ях спостерігається жорстокість і насильство. Вивчаючи справи про вбивства, які були здійснені безпосередньо неповнолітніми, вчені виділяють, що часті злочини спостерігаються всередині такої сім'ї та передують їм тривалі конфліктні відносини між майбутньою жертвою і неповнолітнім. У кожній четвертій родині члени цієї родини систематично тероризували неповнолітнього та інших близьких, пиячили і тим самим, самі спровокували злочин. У цих сім'ях спостерігається аморальність, насильство в міжособистісних відносинах як спосіб спілкування [8].

Насильство, проникаючи в життя сім'ї, не може не надавати згубного впливу на підростаюче покоління, а саме завдає дітям серйозні психічні та моральні травми, породжує ланцюгову реакцію протиправної поведінки. Діти є найбільш незахищеною соціальною групою в силу свого віку. Уразливість дітей до насильства пояснюється їх фізичною, психічною і соціальною незрілістю, а також залежним, підлеглим становищем по відношенню до дорослих, будь то батьки, опікуни, вихователі, вчителі.

Залежно від їхнього ставлення до дитини, вона відчуває себе або захищеною, або ні. В останньому випадку, у неї розвивається, наростає тривожність і потреба в захисті, іноді така сильна, що дитині доводиться мобілізувати для цього всі свої сили. Тривожність і потреба в захисті стають рисами особистості, закріплюються в характері, частково йдучи в несвідоме. Цей догляд означає, що в подальшому вони здатні виступати в якості мотивів поведінки - прихованих, глибинних, смислових - знову-таки на несвідомому рівні. Якщо в подальшому моральне виховання особистості неповноцінне, тривога і захист цілком можуть проявити себе у вигляді злочину. Відчуваючи загрозу, людина починає думати, що люди, всі або дуже багато, не гідні довіри і поваги, любові і дружби, від них слід оборонятися будь-якими способами, в тому числі злочинними.

Отже, навколишній світ постає загрозливим, підлим, гидким, що несе руйнування, тому і захищається від нього слід, не дуже розбираючись в засобах.

Звідси агресія, коріння якої слід шукати в дитинстві, коли дитина не відчувала себе захищеною ні батьками, ні іншими людьми, але ж саме тоді вона потребувала опіки, любові і допомоги так, що це наклало відбиток на усе її життя.

Неповнолітні часто викривлено розуміють, що значить бути дорослим, сміливим, як треба дружити. Це, за наявності певних умов сприяє формуванню мотивів хуліганських дій та інших злочинів і виникнення приводів для них. Сім'я в даному випадку, є тим початком, яке повинно показати підлітку правильність його суджень і не довести до входження його в злочинне середовище [9, с. 930].

У сукупності проаналізовані нами фактори впливають на сімейне неблагополуччя, профілактика якого є завданням соціальних педагогів та соціальних працівників.

Українська дослідниця Т.Лях дає визначення поняття «соціальна профілактика сімейного неблагополуччя», розглядаючи його як комплекс соціальних, психологічних, соціально-педагогічних, освітніх, юридичних, культурних, медичних та інших заходів соціальних інституцій громади, спрямованих на попередження, обмеження та нейтралізацію факторів ризику, корекцію поведінки батьків, пов'язаної з загрозою здоров'ю та соціальному добробуту їх та їхніх дітей, а також реабілітацію тих з них, хто відчув на собі її наслідки [1].

Авторка розрізняє три види профілактики сімейного неблагополуччя, поділяючи її на первинну, вторинну і третинну.

Первинна профілактика сімейного неблагополуччя – це комплекс заходів, спрямованих на запобігання негативного впливу сукупності різноманітних факторів, що можуть слугувати причиною формування ризикованої поведінки.

Її завданнями є: інформування про здоров'я, здоровий спосіб життя, основні засади усвідомленого та відповідального батьківства, дієві стилі батьківської поведінки, наслідки ризикованої поведінки тощо; вироблення, вдосконалення активних, конструктивних поведінкових моделей та стратегій, які використовуються сім'ями, батьками тощо; збільшення потенціалу особистісних ресурсів (формування позитивної, стійкої я-концепції, розвиток емпатії, внутрішнього усвідомлення й контролю власної поведінки тощо) батьків, майбутніх батьків; інформування сімей про спектр медичних, культурних, спортивних та соціальних послуг державних та громадських організацій в громаді.

Вторинна профілактика сімейного неблагополуччя – це комплекс освітніх, психологічних, медичних, соціально-педагогічних, культурних та інших заходів, спрямованих на роботу з сім'ями, які вже мають ризиковану поведінку, знаходяться у стані вразливості, або складних життєвих обставинах.

Орієнтовними її завданнями є такі: надання своєчасної соціальної, психологічної, матеріальної, юридичної, соціально-педагогічної підтримки щодо подолання ознак вразливості, складних життєвих обставин; навчання безпечних моделей поведінки, моделей зменшення ризику; запобігання наслідкам ризикованої щодо здоров'я і соціального добробуту сім'ї поведінки, таких як розвиток залежностей, інфікування низкою небезпечних для здоров'я та життя інфекцій тощо; посилення підтримуючого середовища – розвиток підтримуючих мереж з-поміж родичів дітей та їхніх батьків, закладів освіти, відповідних служб.

Третинною профілактикою сімейного неблагополуччя є попередження рецидивів негативних явищ

у суспільстві та девіантної поведінки осіб, яким була властива така поведінка раніше, а також на відновлення особистісного і соціального статусу людини.

Відповідно до змісту, її основними завданнями можуть бути такі: зменшення шкоди, яку завдає особі, дитині, сім'ї, соціальній групі, суспільству існуюче негативне явище; виявлення та усунення причин і умов, що сприяють формуванню негативного явища або девіантної поведінки особи; мотивування осіб до зміни способу життя, девіантної поведінки; подолання залежностей, інших проблем зі здоров'ям; соціально-психологічна реабілітація осіб, які постраждали від наслідків своєї поведінки; відновлення психологічного та соціального статусу батька (ів), сім'ї; покращення якості життя; попередження рецидивів [3].

У процесі попередження злочинів серед неповнолітніх потрібно грамотно вибудувати роботу з її батьками. Для того, щоб профілактична робота в сім'ї неповнолітнього, схильного до скоєння злочинів, була успішною, існує необхідність спочатку детально продіагностувати та проаналізувати таку сім'ю у всіх аспектах. Важливо також володіти інформацією, методами роботи, розробленими психологами та фахівцями в галузі психіатрії, використовувати відомості з інших областей знань і практичного досвіду органів внутрішніх справ в індивідуальній профілактичній роботі. Необхідно вдосконалити морально психологічний клімат в родині, адже саме в ній формується форма сприйняття зовнішнього світу, тобто свідомості людини [8].

Важливо сфокусувати увагу на профілактиці сімейного неблагополуччя, підвищувати виховний потенціал та виховну компетентність батьків. І важ-

ливу роль у цьому процесі може зіграти міжвідомча та міждисциплінарні команди [6].

Алгоритм профілактики сімейного неблагополуччя може складатися з таких етапів: 1. дослідження причин та факторів проблеми; 2. організація взаємодії суб'єктів профілактики у подоланні проблеми; 3. планування діяльності, організаційна та методична підготовка; 4. вплив на особистість; 5. вплив на проблемне середовище; 6. моніторинг проблеми, аналіз ефективності профілактичних заходів [2].

Висновки. Учасники сімейного мікросоціуму постійно впливають, взаємодіють з іншими членами родини. Саме у сім'ї відбувається формування базових навичок, ставлення до інших членів суспільства та соціуму в цілому, формування особистих якостей, моральності та принципів. Тому, вкрай важливим є раннє виявлення дітей, які схильні до правопорушень, та раннє втручання з метою профілактики та недопущення ситуацій, коли вони вступають в конфлікт з законом, підсилюючи виховну компетентність їхніх батьків, зменшуючи фактори, які спричинюють вразливість такої сім'ї, та допомагаючи вийти із складної життєвої ситуації. А в ситуації, коли неповнолітній вступає в конфлікт із законом, важливо здійснювати не тільки корекційну і профілактичну роботу з ним, але й здійснювати соціально-педагогічну підтримку його батьків, чи осіб, що їх замінюють. Профілактика сімейного неблагополуччя – це важливий напрям діяльності соціальних педагогів та соціальних працівників у громаді. Задля її результативності важливо враховувати особливості виду профілактики, що корелював би з рівнем сімейного неблагополуччя, та діяти за попередньо узгодженим алгоритмом.

Список використаної літератури

1. Dulia A., Liakh T., Veretenko T. The Problems and Needs of the Families of Antiterrorist Operation Participants: Results of In-depth Interviews. *The New Education Review*. 2019. №55 (1). PP.220–230. DOI: <http://dx.doi.org/10.15804/tner.2019.55.1.18>
2. Lekholetova M., Liakh T., Zaveryko N. Problems of parents caring for children with disabilities. Proceedings of the International Scientific Conference «Society, Integration, Education». 2020. Vol. 4. PP.268–278. DOI: <http://dx.doi.org/10.17770/sie2020vol4.4945>
3. Liakh T., Spirina T., Aliexsieienko T. Recommendations on social support to families affected by HIV/AIDS. Proceedings of the International Scientific Conference «Society, Integration, Education». 2020. Vol. 4. PP.279–289. <http://dx.doi.org/10.17770/sie2020vol4.4944>
4. Джу́жа О. М., Іванов Ю.Ф. *Кримінологія: навчальний посібник*. К.: Паливода А.В., 2008. 288 с.
5. Кучерявенко Л. В. Сімейне неблагополуччя як чинник формування девіантної поведінки підлітків / Громадянське суспільство та проблеми становлення особистості: Наукові доповіді та повідомлення Міжнародної науково-практичної конференції. Вип. 1 / Редкол. А. С. Лобанова (наук. ред.) та ін. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2006. С.76–81.
6. Лях Т., Спіріна Т., Рогожинська В. Принципи міждисциплінарної взаємодії у соціальній роботі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27. Т. 3. С.224–228. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/27.203727>
7. Павлик О. М. Вплив сім'ї на порушення поведінки у підлітків. *Матеріали науково-практичної конференції «Невротичні розлади та порушення поведінки у дітей та підлітків»*. Харків, 2001. С.74–75.
8. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми / А. В. Аносова та ін.; за ред.: Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. Київ: ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. Ч. 2. 352 с.
9. Ткачова О. В., Вігліна М. О. Чинники, що впливають на злочинність неповнолітніх. *Молодий вчений*. 2018. № 11(2). С. 929–932.
10. Злочинність неповнолітніх: причини, наслідки та шляхи запобігання: навч. посібник / Максимова Н. Ю. та ін.; за ред. С. І. Яковенка. Київ: КЮІ КНУВС, 2005. 200 с.

References

1. Dulia A., Liakh T., & Veretenko, T. (2019). The Problems and Needs of the Families of Antiterrorist Operation Participants: Results of In-depth Interviews. *The New Education Review*, 55 (1), 220–230. DOI: <http://dx.doi.org/10.15804/tner.2019.55.1.18>
2. Lekholetova M., Liakh T., & Zaveryko N. (2020, May 22). Problems of parents caring for children with disabilities. Society, integration, education. In *Proceedings of the International Scientific Conference – Society, Integration, Education*. Vol. 4. (pp.268–278). Rezekne Academy of Technologies. DOI: <http://dx.doi.org/10.17770/sie2020vol4.4945>
3. Liakh T., Spirina T., & Aliexsieienko T. (2020). Recommendations on social support to families affected by HIV/AIDS. In *Proceedings of the International Scientific Conference – Society, Integration, Education*. Vol. 4. (pp.279–289). Rezekne Academy of Technologies. <http://dx.doi.org/10.17770/sie2020vol4.4944>
4. Dzhuzha, O.M., & Ivanov, Yu.F. (2008). *Kryminolohiya [Criminology]*. Palyvoda A.V. [in Ukrainian].
5. Kucheryavenko, L.V. (2006). Simeyne neblahopoluchchya yak chynnyk formuvannya deviantnoyi povedinky pidlitkiv [Family unhappiness as a factor in the formation of deviant behavior of adolescents]. In Lobanova, A.S. (Ed.) *Scientific reports and reports of the International scientific-practical conference – Hromadyans'ke suspil'stvo ta problemy stanovlennya osobystosti* (pp.76–81). Vydavnychyy dim. [in Ukrainian].
6. Liakh, T., Spirina, T., & Rohozhyn's'ka, V. (2020). Pryntsypy mizhdystsyplynarnoyi vzayemodiyyi u sotsial'niy roboti [Principles of interdisciplinary interaction in social work]. *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk*, 23 (3), 224–228 DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/27.203727> [in Ukrainian].

7. Pavlyk, O.M. (2001). Vplyv sim"yi na porushennya povedinky u pidlitkiv [The influence of family on behavioral disorders in adolescent]. In *Proceedings of the scientific-practical conference – Neurotic disorders and behavioral disorders in children and adolescents* (pp.74–75). Kharkiv. [in Ukrainian].
8. Zhuravel', T.V., & Kyyanysia, Z.P. (2017). *Sotsial'na robota z vrazlyvymy sim'yamy ta dit'my. Ch. 2.* [Social work with vulnerable families and children. Part 2.]. OBNOVA KOMPANI. [in Ukrainian].
9. Tkachova, O.V., & Vitlina, M.O. (2018). Chynnyky, shcho vplyvayut' na zlochynnist' nepovnolitnikh [Factors influencing juvenile delinquency]. *Molodyy vcheny, 11* (2), 929–932. [in Ukrainian].
10. Yakovenko, S.I. (2005). *Zlochynnist' nepovnolitnikh: prychny, naslidky ta shlyakhy zapobihannya* [Juvenile delinquency: causes, consequences and ways to prevent]. KYUI KNUVS. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 16.10.2020 р.
Стаття прийнята до друку 22.10.2020 р.

Bolotna Anna

PhD Student

Department of Social Pedagogy and Social Work
Institute of Human of Borys Grinchenko Kyiv University
Kyiv, Ukraine

FAMILY DISADVANTAGE AS A FACTOR OF JUVENILE CRIME

Abstract. The relevance of the study is caused by the fact that raising children in a family is a complex process that covers the influence of the whole environment and microclimate in the family to the formation of the child. The article aims to carry out a theoretical analysis of family unhappiness as a factor in juvenile delinquency. The article highlights the causes of social maladaptation of the child-related to the family; states the consequences of the negative influence of the family on the formation of personality; presents the influence of family unhappiness on juvenile delinquency in interaction with other environmental factors; and out the objective and subjective circumstances which promote the incorrect moral formation of the person in a family are; It was found that families that contribute to the formation of the personality of a juvenile offender are divided into families with negative moral and legal characteristics of parents and families with limited educational opportunities of adults. The authors determined that most juvenile offenders were brought up in disadvantaged families; it is noted that minors adopt habits and patterns of their future behavior from their parents in the domestic situations in which they find themselves. Methods used: analysis of socio-pedagogical, pedagogical, and psychological literature to highlight various aspects of the impact of unfavorable family environment on the development of criminal behavior of minors. The study found that early detection of children prone to delinquency and early intervention to prevent and prevent situations in conflict with the law, strengthening their parents' educational competence, and reducing the vulnerabilities of such parents, are crucial. family, and helping to get out of a difficult life situation.

Key words: family; juvenile delinquency; socialization; family unhappiness; prevention of family troubles.